

T.C. Anadolu Üniversitesi
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**TELEVİZYONDA
DİL ENGELİNİN
AŞILMASI**

(Yüksek Lisans Tezi)

Yaprak BÜYÜKERŞEN

Danışman
Doç. Dr. Levend KILIÇ

Eskişehir, 1993.

**TELEVİZYONDA
DİL ENGELİNİN AŞILMASI**
(Yüksek Lisans Tezi)

Yaprak BÜYÜKERŞEN

Eskişehir, 1993.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÇİZELGELER LİSTESİ	III
ŞEKİLLER LİSTESİ	IV
1. TELEVİZYONUN DİL ENGELİ	I
1.1. Giriş	I
1.2. Sorun	2
1.3. Yöntem	2
1.4. Sınırlılıklar	3
2. ÇOK DİLLİ TELEVİZYON	4
2.1. Televizyonun Ses Boyutu	4
2.2. Çok Dilli Televizyon Yaklaşımları	8
2.2.1. Tek Dilli Yaklaşım	8
2.2.2. Çok Dilli Yaklaşım	9
2.2.3. Evrensel Yaklaşım	9
2.3. Görsel-İşitsel Araçlarda Dil Transferi	11
3. DİL TRANSFERİ YÖNTEMLERİ	17
3.1. Sinema Geleneği	18
3.2. Televizyonda Altyazılama ve Dublaj	19
3.3. Yeni Gelişmeler	19

4. DİL TRANSFERİ YÖNTEMLERİNİN İŞLEME BİÇİMİ	21
4.1. Altyazılama Tekniği	22
4.2. Yeniden Seslendirme	26
5. BİR TELEVİZYON PROGRAMI ÜZERİNE DENEYSSEL ARAŞTIRMA . . .	32
5.1. Deneysel Yapı	32
5.2. Örnek Yapısı	32
5.3. Deneysel Süreç	33
5.4. Bağımlı Değişkenler	33
5.5. Kontrol Değişkenleri ve Analizler	34
5.6. Sonuçlar	35
5.6.1. Genel Sonuçlar	35
5.6.2. Deney Grupları Arasındaki Farklılıklar . . .	39
6. ÖZET, SONUÇ VE ÖNERİLER	44
6.1. Özet	44
6.2. Sonuç	45
6.3. Öneriler	47
EKLER	49
KAYNAKÇA	54

ÇİZELGE LİSTESİ

ÇİZELGE	Sayfa
1. BAŞLICA AVRUPA TOPLULUĞU DİLLERİ VE BU DİLLERİ KONUŞAN ÜLKELER	6
2. 1986'DA AVRUPADA GÖSTERİLEN YABANCI DİLLİ TELE- VİZYON PROGRAMLARI	11
3. 1992-2000 YILLARI BATI AVRUPASI İÇİN TELEVİZYON PROGRAMI TALEP KÖKEN TAHMİNİ	14
4. BATI AVRUPADA KULLANILAN DİL TRANSFER YÖNTEMİ	17
5. DENEKLERİN DİZİ ÖGELERİNDEN HOŞLANMA YÜZDELERİ	36
6. BÜTÜN DENEKLERİN DİZİYE KARŞI TEPKİ YÜZDELERİ	36
7. İZLEME TÜRÜ TERCİH NEDENLERİ	37
8. BÜTÜN DENEKLERİN İZLEME TÜRÜ TERCİHLERİ	38
9. DENEKLERİN DİZİNİN BİR SONRAKİ BÖLÜMÜNÜ İZLEME İSTEĞİ	38
10. GRUPLARA GÖRE BAĞIMLI DEĞİŞKEN VE KONTROL DEĞİŞKENİ FARKLILIKLARI	40
11. CİNSİYETE GÖRE BAĞIMLI DEĞİŞKEN FARKLILIKLARI	42
12. TERCİHE GÖRE BAĞIMLI DEĞİŞKEN FARKLILIKLARI	43

ŞEKİL LİSTESİ

ŞEKİL	Sayfa
1. DİL TRANSFERİNİN İKİ ANA YÖNTEMİ	21
2. ALTYAZILI PROGRAM HAZIRLAMA YÖNTEMİNİN SÜRECİ	24
3. DUDAK EŞLEMELİ DUBLAJ PROGRAM HAZIRLAMA TEKİNİĞİNİN SÜRECİ	28
4. ÜST SES OLARAK PROGRAM HAZIRLAMA TEKİNİĞİNİN SÜRECİ	29
5. SERBEST YORUM OLARAK PROGRAM HAZIRLAMA TEKİNİ- ĞİNİN SÜRECİ	30

1. TELEVİZYONUN DİL ENGELİ

1.1 Giriş

İkinci Dünya Savaşından sonraki teknolojik gelişmeler televizyon yayınlarını her yönüyle geliştirmiştir. Özellikle bu gelişmeye paralel olarak bilgisayar, elektronik ve uydu yayın teknolojisindeki yenilikler televizyon yayınları için ülkelerin ulusal sınırlarını anlamsızlaştırmıştır. Televizyonun bir kitle iletişim aracı olarak işlevi de bu gelişmelere paralel olarak ülkelerin sınırlarını aşmıştır.

Günümüzün ekonomik ve siyasi gelişmeleri özellikle de "Berlin Duvarı'nın" yıkılmasıyla başlayan globalleşme süreci, ülkelerin ulusal sınırlarını özellikle televizyon yayıncılığı açısından ortadan kaldırmaya yönelik çabaları desteklemektedir. Bu süreç içinde örneğin bütün Avrupa için geçerli olacak tek pasaport, ECU para birimi, ortak hukuk kuralları ve benzeri globalleşmeye yönelik çabalardan televizyon, teknolojik açıdan sınırları aşan yayınların yanında içerik açısından da yeni arayışlar içine girmiştir.

Bu globalleşme süreci içinde televizyon program yapım-yönetim süreci içinde ortaya çıkan en önemli konulardan birisi de birden çok ülkeye yönelik, başka bir deyişle, farklı kültüre sahip toplumlara yönelik programlar hazırlamaktır. Bu yaklaşım doğrultusunda hazırlanacak televizyon programları için düşünceden başlayarak, yayın aşamasına kadar uzayan yapım yönetimi süreci doğal olarak geniş hedef izleyiciye uygun ola-

rak yeniden gözden geçirilmesi gereken bir konu olarak ortaya çıkmaktadır. Televizyonun görüntü yanında ikinci boyutunu oluşturan ses ve bu boyut içindeki konuşma ve anlatımların globalleşmeye yönelik olarak farklı dilleri konuşan insanlara yönelmesi, daha kısa deyişle, televizyonun dil engelinin aşılması üzerinde durulması gereken bir konudur.

1.2. Sorun

Bu çalışmanın sorunu televizyonda dil engelinin aşılmasına yönelik tekniklerin neler olması gerektiğini araştırmaktır.

1.3. Yöntem

Televizyonda dil engelinin aşılmasını sorun olarak alan bu çalışmanın yöntemi;

- . yazılı kaynaklara (özellikle İngilizce) dayanarak çok dilli televizyon, dil transfer yöntemleri ve bu yöntemlerin işleyiş biçimleri ele alındıktan sonra,
- . dünyada yaygın olarak kullanılan altyazılama ve dudak eşlemeli dublaj tekniğinin uygulandığı bir televizyon programı üzerine deneysel bir araştırmadan oluşmaktadır.

1.4. Sınırlılıklar

Bu çalışmada araştırmayı konu alan altyazılama ve yeniden seslendirme tekniği içinde yer alan dudak eşlemeli dublaj tekniklerinin ekonomik boyutu, araştırmada kullanılan denek gruplarının sayısı ve cinsiyetlere göre kontrol edilememesi araştırmanın sınırlılıkları dışındadır.

2. ÇOK DİLLİ TELEVİZYON

2.1. Televizyonun Ses Boyutu

"Chance eve girdi ve televizyonu açtı. Araç kendi ışığını, kendine özgü rengini, kendi zamanını yarattı. Durmaksızın bitkileri toprağa doğru çeken yerçekimi yasalarını çiğniyordu. Televizyonda her şey birbirine geçmişti, karışmıştı, ve yine de birleşikti: Gece ve gündüz, büyük ve küçük, sıcak ve soğuk, uzak ve yakın. Bu renkli dünyada, bahçıvanlık körün beyaz değneği idi.

"İstasyon değiştirirken, kendi de değişebilirdi. Bahçedeki bitkilerin çeşitli dönemlerden geçmesi gibi, o da çeşitli dönemlerden geçebilirdi, ama düğmeyi sağa ya da sola çevirmekle dilediği kadar çabuk değişmesi de mümkündü. Bazı kereler, televizyondaki kişilerin yaptığı gibi, ekrana yayılabılırdi. Düğmeyi oynatmakla Chance başkalarını göz kapaklarının altına çekebilirdi. Böylece, varlığını hiç kimseye değil sadece kendine, Chance'a borçlu olduğuna inanmaya varıyordu. (Kosinski, 1972, 13,).

Chance, Jerzy Kosinski'nin bir roman kahramanı. Hail

Ashby'nin beyaz perdeye uyarladığı Bir Yerde (Being There)

adlı romanının kahramanı. Chance'in macerası bahçıvanlıktan

başlayarak, Amerika başkanlığına uzanır. Bir bakıma çağımız

insanının televizyonla olan macerasıdır. Chance evden çıkma-

arak, yıllarca televizyon izleyerek yaşar. Onun tüm dünyası

bahçıvanlığını yaptığı bahçe ve evindeki televizyondur. Bir

gün evden çıkar ve ulaştığı yer Amerika başkanlığıdır. Ko-

sinski'nin bu romanında çağımız insanı televizyonla hesaplaş-

maktadır.

Bir kitle iletişim aracı olarak televizyon günümüz insanının

boş zamanlarını değerlendirmenin ötesinde hayatın yemek, iç-

mek, uyumak gibi vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir.

Onun mesajlarının anlaşılmasında aracın ulaştığı kitlenin

toplumsal ve ekonomik durumları önem taşımaktadır.

Bir kitle iletişim aracı olarak televizyonu ele aldığımızda bu aracın mesajı, aracın teknolojik özelliğinden hareketle görsel ve işitsel öğelerden oluşmaktadır. Yani televizyon görüntü olarak ve ses olarak mesajını izleyicisine iletir. Bu açıdan bakıldığında bir televizyon programı da televizyon dilini oluşturan estetik öğelerle birlikte temel olarak iki boyutta ele alınabilir. Bunlar; Görsel Boyut ve Sessel Boyut'tur (Zettl, 1976, 1-13).

Bir televizyon programı, yapım yönetim süreci içinde düşünceden başlayarak izleyiciye ulaşana kadar görüntü ve ses olarak düşünülüp hazırlanmaktadır. Yani bir programın düşüncesi (senaryosu, çekimi, çekim sonrası aşamaları) hem görsel hem sesli olarak tasarlanıp gerçekleştirilmektedir. Sonuç olarak ortaya çıkan televizyon programı görüntü ve ses öğelerinin birlikteliğinden oluşmaktadır.

Bir televizyon programı izleyicisine görüntü ve sesle mesajlarını gönderir. Televizyonun görüntü boyutu ile gönderdiği mesajların, görüntünün anlamı dışında ikinci bir şeye ihtiyacı yoktur. Ekrandaki bir kahramanın kapıyı açıp odaya girerek koltukta oturan ikinci kahramana yaklaşmasını görsel olarak izleriz ama ikinci kahramanın sözlü olarak söylediği diyalog ancak ekranda konuşulan dil biliniyorsa anlaşılabilir. Yani diyalogu ya da anlatım biçimindeki sesli mesajın anlaşılması için izleyicinin anladığı dile dönüşmesi gerekir.

Bu yönüyle dil, televizyon programının ayrılmaz bir parçasıdır (Armes, 1988, 160-185).

Günümüzde uydularla televizyon yayınlarının farklı dilleri konuşan değişik ülkelere ulaşması, televizyon programlarını ses boyutu içinde yer alan diyalog ve anlatımların (arka seslerin) izleyicinin bildiği bir dilde olmasını gerektirmektedir. Bu durum televizyon programların izleyicisiyle ortak bir dile varmaya zorlamaktadır. Televizyon programlarında

ÇİZELGE 1

BASLICA AVRUPA TOPLULUĞU DİLLERİ VE BU DİLLERİ KONUŞAN ÜLKELER

	AT	Batı Avrupa'nın diğer Ülkeleri	Doğu Avrupa	Bütün Avrupa	Dünya'nın diğer ülkeleri	Toplam
Danimarka Dili	5	0	0	5	0	5
Flemenkçe	20	0	0	20	1	21
İngilizce	60	0	0	60	280	340
Fransızca	58	2	0	60	40' a kadar 40	100'e kadar 100
Almanca	78	11	19	108	2	110
Yunanca	11	1	0	12	1	13
İtalyanca	60	2	0	62	3	65
Portekizce	10	0	0	10	37	47

Kaynak: (Luyken, 1991, 4).

kullanılan dil bu programın izleyici alanını ve bu programın piyasa fiyatını belirlemektedir. Örneğin, Kuzey Amerika ülkelerinde daha geniş boyutu ile bütün dünyada İngilizce konuşan ülkeler İngilizcenin evrensel bir dil olması nedeniyle Batı dünyasının en büyük görsel, işitsel piyasasını oluşturmaktadır. (Luyken, 1991, 3).

Michael Luyken Avrupa izleyicilerinden hareket ederek yaptığı araştırmada Avrupa televizyon pazarının dokuz farklı dilbilimsel bölgeye ayrıldığını söylerken Ortadoğu ve Avrupa ülkelerinde otuz farklı dilin konuşulduğunu belirtmektedir. (Luyken, 1991 3). Çizelge 1'de Avrupa da konuşulan diller görülmektedir.

Bu nedenle, farklı dillerin konuşulduğu insan topluluklarına yönelik televizyon programlarının izlenmesi amaçlanan insan topluluğunun anladığı dile dönüştürülmesi bir zorunluluk haline gelmiştir. Televizyon programlarının diyalog ve anlatımlarının bu anlamda yani ekranda kullanılan konuşma dilinin aslından başka dillere çevrilmesi hem ekonomik koşullar hem de sosyo-kültürel koşullar gereği bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu anlayış doğrultusunda dil transferinin iki işlevi olduğundan söz edilmektedir. Birincisi televizyon programının amaçlanan dilde anlaşılabilir şekilde üretilmesidir. Bu nedenle küçük dil gruplarına yönelik programlar yapan yapımcı merkezleri geliştirilmelidir. Dil transferi açısından ikinci gereklili-

lik ise Avrupanın son yıllarda yaşadığı politik ve ekonomik bütünleşmesi. Buna bağlı olarak da televizyon kanallarının artması ve program ihtiyacının artışıdır. (Luyken, 1991,4-5).

2.2. Çok Dilli Televizyon Yaklaşımları

Luyken, sözünü ettiğimiz çalışmada, sosyo-politik bir çevrede çok dilliliği prensip olarak televizyon açısından üç şekilde ele alınmaktadır.

Bunlar;

- . Tek dilli yaklaşımlar,
- . Çok dilli yaklaşımlar ve
- . Evrensel yaklaşımlardır(Luyken, 1991, 5-6).

2.2.1. Tek Dilli Yaklaşım

Tek dilli yaklaşım, belirli bir dilbilimsel izleyici grubuna yönelik televizyon programlarıdır. Yani belirli bir coğrafi bölgedeki bütün izleyicilerin aynı dili konuştuğu durumlarda bu izleyici grubu için hazırlanan tek dilli programlardır.

Tek bir dilin konuşulduğu ülkelerdeki televizyon kuruluşlarının ürettiği programlar bu yaklaşımın en tipik örneğini oluşturmaktadır. Tek bir dilin konuşulduğu (bu dil yaygın bir dil ya da izleyici içinde en çok bilinen dil de olabilir) sınırlı coğrafi bölgelere yapılması amaçlandığında tek dilli yaklaşım ekonomik açıdan önemlidir.

Bu yaklaşım, günümüz televizyon yayıncılığında temel yaklaşımdır. Özellikle Avrupa'daki yayıncılığın ana görüşü tek dil-li yaklaşıma dayanır. Avrupa'da İngilizcenin yanısıra ulusal yayınlarda ikinci bir dille yayın yapma girişimleri başarısız olmuştur.

Bunun nedeni olarak da İngilizcenin geniş bir izleyici topluluğu tarafında anlaşılır olması neden olarak gösterilmektedir. İzleyicilerin anadilleriyle yapılmış olan programları tercih etmeleri de yaygın olarak bilinmektedir.

2.2.2. Çok Dilli Yaklaşım

Çok dilli yaklaşım bir programın farklı dillere uyarlanmış biçimlerinin çeşitli dilbilimsel bölgeler için hazırlanmasıdır. Çok dilli yaklaşım, televizyon programının altyazılama, yeniden seslendirme (Re-Voicing) tekniklerini kullanarak başka bir dille hazırlanmasıdır. Bu pahalı bir yöntem olmasına rağmen ulusal ve uluslararası televizyon yayınlarında ve film endüstrisinde en yaygın kullanılan yöntemdir.

2.2.3. Evrensel Yaklaşım

Evrensel yaklaşım, programın ya da görsel-işitsel programın dile bağlı olmayan öğelerden oluşması anlayışına dayanır. Resim, müzik ve oyun gibi öğelerin kullanıldığı programlardır. Televizyon açısından seçeneği fazla olmayan bu yaklaşıma opera ve video klip programları en tipik örneklerdir. Bu tip

programlar kolaylıkla dünyanın her yerinde bir dil engeliyle karşılaşmadan izleyiciye ulaşır.

10 Avrupa ülkesinin 13 farklı televizyon kanalında yapılan bir araştırmada ithal yabancı dil kaynaklı programların toplam programların %26.7'sini oluşturduğu görülmüştür. Çizelge 2. (Luyken, 1991,12). Öte yandan televizyon programları açısından Avrupanın büyük dil toplumlarından her biri kendilerine uydu sistemi ile ulaşan birden çok televizyon kanalını izleyebilmektedirler. 1990 yılından itibaren İngilizce konuşan toplumlar için BBC World Service, CNN, Worldnet, Sky 1, Super Channel; Fransızca konuşan toplumlar için TV5 Europe, Almanca konuşan toplumlar için SAT1, RTL PLUS , İtalyanca konuşan toplumlar için RAI, Türkçe konuşan toplumlar için TRT INT, InterStar, Tele On, Show TV, HBB, vardır. Özellikle Avrupaya yönelik yayın yapan daha bir çok televizyon kanalı çok dilli bir yapıya ulaşmanın en iyi ve ekonomik yollarını aramaktadırlar. Screensport, Eurosport, Euronews, DW bu amaç peşinde olan yayın kuruluşlarıdır. Avrupa Topluluğu Komisyonu tarafından desteklenen Birden Çok Dille Televizyon Eğitim Programı yayınlama amacıyla yürütülen Channel e projesi de, bütün Avrupaya yönelik çok dilli televizyon yayın projesidir. Ayrıca yine Avrupa Topluluğu Komisyonunun desteklediği BABEL (Broadcasting Across The Barriers of European Language) de dil transferi amacına yönelik bir başka projedir. Bütün bu yayınlarla birlikte özellikle televizyon programının yapımı aşamasında çok dillilik sorununu gidermeye yönelik çeşitli deneyler yapılmaktadır.

ÇİZELGE 2

1986'DA AVRUPADA GÖSTERİLEN
YABANCI DİLLİ TELEVİZYON PROGRAMLARI

		Saat başına program verme	Saat başına yabancı dilde orijinaler	(ii) (i)'in %	İngilizce orijinaler	İngilizce harici orijinaler	(iv) (ii)'nin %
		(I)	(II)	(III)	(IV)	(V)	(VI)
Belçika	BRT	3841	915	24%	745	170	81,4%
	RTBF	4127	442(a)	11%	410(a)	32	92,7%
Kıbrıs	CBC	2186	851	39%	808	43	94,9%
Almanya	ZDF	4250	903(c)	21%	588	319(d)	65,1%
Danimarka	DR	2962	1200	41%	675	525	56,3%
İspanya	RTV	8491	2435(a)	29%	1110(a)	1325	45,5%
Fransa	TF1	5162	991	19%	769	222	77,6%
	A2	5671	465	8%	440	25	94,6%
	FR3	3000(b)	300	10%	270	30	90%
Norveç	NRK	2870	1147	40%	578	569	50,4%
Hollanda	NOS	6300	2142	34%	1386	756	64,7%
İsveç	SVT	6022	2011	33%	1017	994	50,6%
İsviçre	YLE	4893	2153	44%	1156	997	53,7%
Toplam		59775	15955	26,7%	9952	6007	62,4%

Kaynak: (Luyken, 1991, 15).

2.3. Görsel-İşitsel Araçlarda Dil Transferleri

Görsel-İşitsel araçlar açısından daha özelde ise sinema-tele-
vizyon programları açısından dil transferi demek programın
orijinal dilini bilmeyen izleyiciler için, programın anlaşıl-

labilir hale getirilmesidir. Dil transferleri görüntünün üstüne yazı yazılma şekliyle görsel olarak yapılabilir. Ayrıca, işitsel olarak programın orijinal ses kuşağı yerine başka bir ses kuşağı da yerleştirilebilir. Tabii ki, kullanılan bu teknikler görsel veya işitsel dil transferi hedef izleyicinin yapısı ile ilgili bir konudur. Programın izleyicileri tarafından bakıldığında kolaylıkla dil transferi yapılabilen programlar daha geniş bir izleyici grubuna ulaşabilmektedir. Bu yönüyle de sinema-televizyon programlarının dış piyasaya ulaşmasında dil transferi de bir belirleyici olarak ortaya çıkmaktadır. İngilizce konuşmayan ülkelere 1985 ve 1989 yılları arasında dağıtım yapılmış olan yaklaşık 2500 filmin büyük bir çoğunluğu İngilizce programlardır (Luyken, 1991, 11-12). İngilizce dilli programlar İtalyanca ve Almanca programlardan 10 kat Fransızca programlardan 5 kat fazladır. Yine aynı çizelgedeki rakamlara göre her yıl kaynak dili İngilizce olan programlar (2500 program) dil transfer süzgecinden geçmektedir.

Satın alınan yabancı dil kaynaklı programlar ise Avrupa açısından çizelge 3'te görülmektedir. Çizelge'nin alındığı araştırma on Avrupa ülkesinin on üç farklı televizyon kanalının verilerine dayanmaktadır. Yabancı dilde üretilmiş ve çeşitli ulusal kanallarda gösterilmiş TV programlarının oranı %1'in altındadır. Bu doğal olarak İngilizce konuşulan diğer ülkelerde de yabancı dil kaynaklı programların sayısının az olacağını göstermektedir. Küçük ülkelerde dış kaynaklı programların saat hacmi yılda yaklaşık 2000 saattir. Sözü edilen

araştırmada incelenen ülkelerden Kıbrıs, Belçika, Danimarka ve Norveç'in yıllık yabancı dil programlarının hacmi ise 1500'dür (Luyken, 1991, 20-22).

Sinemada olduğu gibi televizyon programlarının da dil transferlerinin büyük bir çoğunluğu İngilizce'den diğer dillere yapılmaktadır. İngilizcenin daha uzun bir süre için hem en çok kullanılan televizyon program kaynak dili olacağı hem de global televizyon pazarına hakim olması beklenmektedir. Bu arada son yıllardaki siyasi ve ekonomik gelişmeler, Almanca ve İspanyolca programların kendi dil bölgeleri dışında da geniş bir dağıtım ve gösteri alanı bulması olasıdır.

Günümüz televizyon yayın ve program teknolojisindeki gelişmeler, dil transferi konusunun önemini uluslararası program pazarlaması açısından arttırmaktadır. Özellikle 1970'lerden beri yerel televizyon kanallarının sayısının artması, program dağıtımını için çok kanallı bir ağın kurulması ve uydu yayın teknolojisinin gelişmesi, dil transferleri konusunu bir zorunluluk haline getirmiştir. Teknolojik gelişmelerinin etkisi ile televizyon istasyonlarının sayısı Avrupada 1970' te yaklaşık 50 iken bu rakam 1990'da 100'e yaklaşmıştır. Ortaya çıkan her yeni kanalın da sayısız programa ihtiyacı vardır, ve bu ihtiyaç da uluslararası pazar için üretilen özellikle İngilizce kaynak dilli programlar tarafından karşılanmaktadır.

Televizyon yayın olanaklarının artmasıyla yeni ve eski televizyon kanalları yeni program arayışına doğal olarak yöneliş-

leri (çizelge 3'de) 1980'lerde yapılan ilk tahminlere göre yıllık televizyon yayın saatini doldurmak için 450-500 film ya da dizi kaçınılmaz görülürken yeni televizyon kanallarıyla birlikte Avrupa topluluğunda bu rakam 500'ü bulmuştur. (Lange, Renaud, 1989, 86).

ÇİZELGE 3

1992-2000 YILLARI BATI AVRUPASI İÇİN TELEVİZYON PROGRAMI TALEP KÖKEN TAHMİNİ

	1992		2000	
	Saat	%	Saat	%
Toplam program talebi	423 400	100%	623 462	100%
Özel ve ortak prodüksiyonlar	232 870	55%	208 845	33,5%
Satın alınmış prodüksiyon- ların toplam sayısı	105 850	25%	139 022	22,3%
ABD' den yapılan ithalatlar	(97 846)	(23%)	(129 620)	(21%)
Tekrarlar	84 680	20%	275 595	44,2%

Kaynak: (Luyken: 1991, 16).

Televizyon kanal sayılarının artışına paralel olarak kanallar arasında izleyici çekme savaşının giderek artması, sonuç olarak televizyon kanallarını daha pahalı programları almaya yöneltmektedir. Program yapım maliyetleri, bölünmüş izleyici ve gittikçe azalan gelir arasındaki uçurumu kapatmanın en etkin yollarından birisi de uluslararası ortak üretim ve satışlardır. Bu sorunlara getirilecek diğer bir çözüm de maliyeti

yüksek programların çok dilli olarak birden çok dilbilimsel ve kültürel bölgelere uygunluk gösterecek şekilde üretilmesidir. Bu amaca yönelik olarak, çeşitli Avrupa yayıncıları tarafından deneysel amaçlı uygulamalar gerçekleştirilmiştir. GRANADA ve ANTENNE 2 ortak yapımı olan " A Tale of Two Cities" İngilizce, Fransızca olarak çevrilmiş olan bu yapımların genel bütçeye % 3'lük ek bir maliyet getirmiştir. CHANNEL FOUR "A Song For Europa" ve "TRAFFIC" adlı programlar çeşitli ülkelerde çekilmiştir. Bu programlarda İngilizce asıl dil olarak ve yerel dillerde sınırlı olarak kullanılmıştır. Ayrıca, altyazı ve üst ses tekniğiyle dudak eşlemeli dublaj tekniklerine yer verilmiştir. Bu alandaki bütün örnekler deneysel niteliktedir. Ne yazık ki, bu tür çok dilli programların uluslararası pazarlarda avantaj sağladıkları nadirdir.

(Luyken, 1991. 27)

Bir toplumda konuşulan dil dışında üretilmiş olan ya da ithal edilmiş olan televizyon programlarının, konuşulan dille üretilmiş programlara karşı izleme oranının düşük olduğu gerçeği kanıtlanmıştır. İzleyicilerin yabancı dil bilgilerinin beklenenden daha az olduğu ortaya çıkmıştır. Avrupa'nın 4 büyük televizyon pazarı olan Fransa, Almanya, İtalya ve İngiltere'de en çok izlenen programlar listesinde ilk yirmi sırayı ana dilde üretilmiş programlar alırken yabancı dilli programlar, dublajlanmış olsa bile listede alt sırada yer almaktadır. (Luyken, 1991, 24). Luyken, bu konuyla ilgili olarak "yeni yapımlar ve program sayısı arttıkça yabancı programların en çok izlenen program listesine girme şansı daha azdır "

demektedir. (Luyken, 1991, 27). Dil transferi ile ilgili bu sınırlılıklar yanında görsel-işitsel araçlar açısından dil temel bir ögedir.

Bu nedenle de bir televizyon programı pek çok insan için kültür ve dil kaynağıdır. Ayrıca, dünyaya açılan bir penceredir. Farklı dilbilimsel ve kültürel ayrılıkları nedeniyle insanların yaşama biçiminde ve yaratıcılıklarında ortaya çıkan farklılıkları algılayabilmek için, dil transferi, önemli bir araçtır. İyi bir dil transferi ülkelerin ve insanların birbirlerini anlamalarına ortam hazırlarken ülkeleride birbirine yakınlaştırmaktadır.

Günümüzün en yaygınlaşmış kitle iletişim aracı olan televizyon, dünyamızın dilbilimsel ve kültürel toplumlarına açılmakta, bütünleştirici bir rol oynamaktadır. Televizyon yayınlarında dil transferleri uluslararası dil transferlerinin anlaşılmasında tartışılmaz bir önem taşımaktadır.

Kuşkusuz, dil transferi yapılan programın orijinali ile arasında bir uyumsuzluk çıkacağı düşünülebilir. Luyken'in de belirttiği gibi ideal olan yeni izleyicinin programa tepkisinin ilk izleyicinininki ile aynı oluşudur. (Luyken, 1991, 29).

Altyazılama, seslendirme ya da dudak eşlemeli dublaj gibi dil transferi yöntemlerinin yetkin bir şekilde kullanılması gerekmektedir. Film ya da televizyon yapıtının sanatsal kimliğinin korunmasına dikkat edilmelidir.

3. DİL TRANSFERİ YÖNTEMLERİ

Dil transferi ile ilgili çalışmaların tarihi sesli sinemanın ortaya çıkmasına kadar gitmektedir. Bu nedenle de sinema geleneği içinde ortaya çıkan yöntemler dil transferi açısından doğal olarak televizyonu da etkilemiştir. Bu konudaki uygulamaları;

- . Sinema geleneği,
- . Televizyon da altyazılama ve dublaj ve
- . Yeni gelişmeler başlığı altında incelemek mümkündür.

ÇİZELGE 4

BATI AVRUPADA KULLANILAN DİL TRANSFER YÖNTEMLERİ

	Dudak eşlemeli dublaj	Üst ses / Anlatı	Altyazı
Avusturya	97%	3%	0
Almanya	80%	10%	10%
İspanya	80%	20%	0
Fransa	90%	2%	8%
İtalya	100%	0	0

Kaynak: (Luyken, 1991, 30).

3.1. Sinema Geleneği

Dil transferi ile ilgili çalışmalar 1930'larda ortaya çıkan ilk sesli filme kadar uzanmaktadır. Sessiz film görüntüsel anlatım yönüyle evrensel bir izleyici kapasitesine sahipti. Ancak, sesin sinemaya girmesi ile beraber bazı sorunlar da ortaya ıktı. Dil transferi bunların hem teknik hem içerik açısından en önemlilerinden biri idi.

Sesli sinemanın ilk günlerinde, büyük film stüdyoları, dil sorununu aynı filmin birçok versiyonunu değişik dillere çevirerek çözdüler. Yine aynı sahneyi birbiri ardına olmak üzere İngiliz, Fransız, İtalyan ve Alman oyuncular aynı sette oynamaktaydılar. Avrupa stüdyolarında kullanılan bu yöntem Hollywood'da hiç kullanılmadı. Kuşkusuz bu tekniği uygulamak hem pahalı hem de gt. Sonuç olarak dil transferinin iki önemli yöntemi olan altyazılama ve dublaj ortaya ıktı.

3.2. Televizyonda Altyazılama ve Dublaj

Altyazılama, görüntünün üstüne diyalog ya da anlatımla ilgili yazı bindirme tekniğidir. Bu teknik de sessiz film döneminde ortaya çıkmış ve sesli sinemada kullanılmış buradan da televizyona ulaşmıştır. Altyazılama, sessiz filmlerde diyalogları göstermek için kullanılan arayazı tekniğidir. Altyazılar, sinemada olduğu gibi televizyonda da ekranın alt kısmında programın orijinal diyaloglarının özetlenmiş yazılı çevirisi şeklinde yaygın olarak kullanılmaktadır. Altyazılar diyalogla aynı zamanda görünür ve kaybolur.

Televizyon programlarında sözlü dil transferi altyazılama dışında yaygın olarak ikinci bir şekilde Yeniden Seslendirme ve Dublaj olarak kullanılmaktadır. Yeniden seslendirme tekniği televizyon programlarında filmde olduğundan çok daha fazla kullanılmaktadır. Hatta bazı televizyon programlarının canlı yayını sırasında bile canlandırılmaktadır. Bu teknik televizyon programcılığında Üst Ses (voice-over), Anlatı (Narration) ya da Serbest Yorum (Free Commentary) şeklinde olabilir.

Dublajlama (dubbing) ise programın esas diyalogunu zamanlama, konuşma ve dudak hareketlerini mümkün olduğunca izleyerek oluşturulan ses kuşağının orjinal konuşmanın yerini alması tekniğine verilen addır. Dublaj (dubbing), Dudak Eşleme (lip-syn-chronized) Dubbing kavram Dudak Eşlemeli Dublaj (lip-sync-dubbing) olarak da kullanılmaktadır. Ayrıca, Yeniden Seslendirme diye Türkçeleştirebileceğimiz "re-voicing" sözlü dil transferlerinin "dudak eşlemeli dublaj dahil olmak üzere" bütün yöntemleri içeren bir terim olarak kullanılmaktadır.

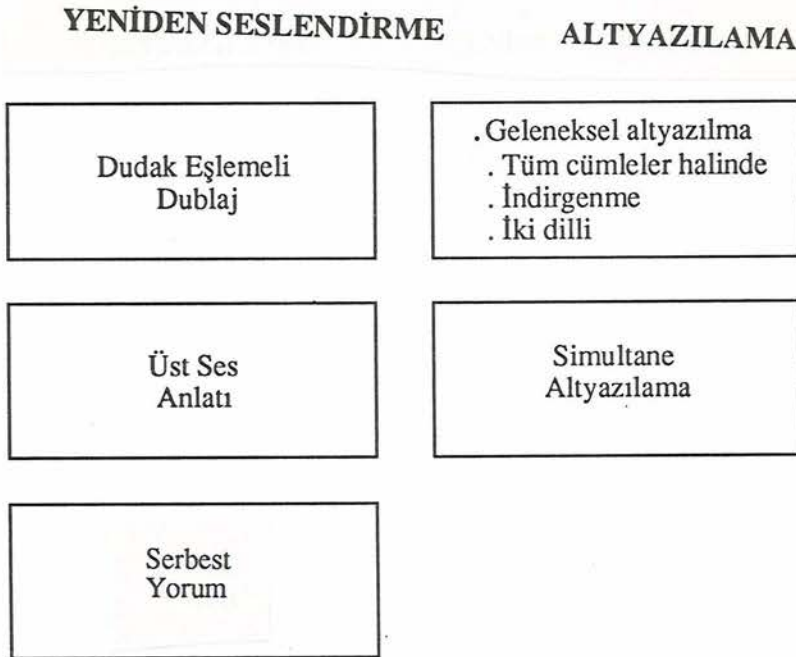
3.3. Yeni Gelişmeler

Bilgisayar teletext başta olmak üzere bilgi iletim teknolojisindeki gelişmeler, doğal olarak televizyon da dil transfer yöntemini de etkilemektedir. Bilgisayar teknolojisi yardımıyla ekrandaki programın aynı anda birden çok dile çevrilebilme yöntemleriyle ilgili çalışmalar sürdürülmektedir. Avrupa Topluluğu Komisyonu'nun finanse ettiği BABEL (Broadcasting Across The Barriers of European Language) projesi içinde dil

transferleriyle ilgili yeni teknoloji arayışları sürmektedir. Ayrıca, Avrupa Televizyon ve Film Formu içinde yer alan "Language Barriers in Television and Film" adlı çalışma grubu da dil transferiyle ilgili geliştirilecek yeni yöntemleri ara-
maya yönelik çalışmalar yapmaktadır (BABEL 1990).

4. DİL TRANSFERİ YÖNTEMİNİN İŞLEME BİÇİMİ

İster beyaz perde filmi olsun, ister ekran için hazırlanmış video filmi olsun dil transferi sorununu gidermede kullanılan başlıca iki yöntem vardır. İlki; Yeniden Seslendirme (Re-Voicing) başlığı altında yer alan Dudak Eşlemeli Dublaj (Lip-Sync-Dubbing), Üst Ses (Voice-Over) ve Anlatı (Narration)'dır. İkinci yöntem ise Altyazılama (Subtitling)'dir.

Şekil 1: Dil Transferinin İki Ana Yöntemi

Yeniden seslendirme ve altyazılama tekniklerinin görsel ve işitsel doğası, çeviride ve yapım sürecinde bazı yenilikleri beraberinde getirir. Açık farklılıklarına karşı bu iki teknik de aynı zemini paylaşırlar; bilim, sanat, teknoloji, dilbi-

lim, drama ve estetiğin bir buluşma noktasını oluştururlar. Ortaya çıkan ürünün kalitesi, bunların uyumlu bir şekilde aynı potada erimesinde görülür. Bu sonucu elde etmek için, izleyici tarafından kolay anlaşılabilir yeni bir ileti dizi kurulurken gerek görsel-işitsel açıdan gerekse içerik ve dilbilimsel üslup açısından izleyiciyi yanlış anlaşılmalara götürmemelidir. İzleyicinin, ilgisinin başka tarafa yönelmesine neden olabilecek ileti dizilerinden kaçınmak gerekir. Bu konular, dil transferinin çeşitli aşamalarında çalışan kimselelerin metne ne derece bağlı kalıp kalmayacaklarıyla yakından ilgilidir. (Luyken, 1991, 41-42)

4.1. Altyazılama Tekniği

Altyazılama tekniği dilbilimsel açıdan iki şekilde gerçekleştirilir. Altyazılar tam cümleler halinde ya da yarı cümleler halinde çevrilebilir. Geleneksel olarak altyazılar tam cümleler halinde ve programın orijinal diyalogları ile eşlenir. Ancak, altyazının anahtar sözcükler ve deyimlerden oluşan bir özet şeklinde sunulmasının uygun olacağı durumlar da vardır.

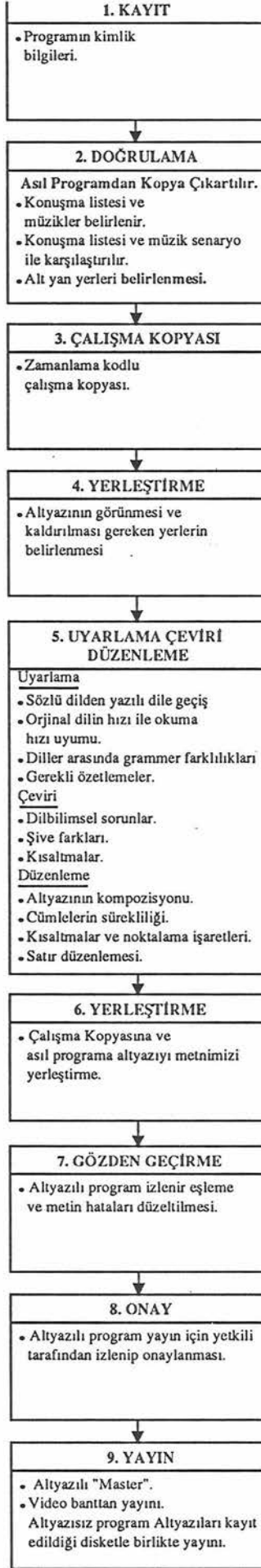
Altyazılamayı teknik açıdan da bazı farklı yöntemlerle gerçekleştirmek mümkündür. Programın film ya da video band olmasına bağlı olarak altyazılama; elektronik, kimyasal ve görsel olarak gerçekleştirilmesidir. Televizyon yayıncılığında teletex sistemi de bu çerçevede ele alınacak bir seçenektir.

Altyazılama tekniğinin özellikle ekran açısından etkinliğini sağlamada teknik olarak dikkat edilmesi gereken konular şunlardır;

- . Ekranda altyazı yeri
- . Altyazıların ekranda kalış süresi
- . Altyazıların gösterilmesi ve kaldırılmasında zamanlama
- . Altyazının sunum biçimi

Ekranda Altyazı Yerleri, ekranda altyazı metni için ayrılan yer sınırlıdır. Bu ekranın fiziksel yapısıyla ilgili bir sınırlamadır. Altyazı için ayrılacak alan genel olarak ekran genişliğinin 2/3'sini kapsayacak şekilde iki satırlık yer olarak düşünülmelidir. Dil yapısıyla ilgili özel durumlar dışında altyazı üç satırı geçmez. Özellikle çocuklara yönelik programlarda altyazı tek bir satır olarak tercih edilmelidir. Ekranda bir satırdaki karakter sayısının 20-40 arasında olması en uygun durumdur. (EBU Rewiew, 1987, 12).

Altyazı İçin Süre, altyazının ekranda görünme süresi, metnin uzunluğu, izleyicinin okuma hızı ortalaması, altyazıların arasındaki aralığa göre belirlenir. Her altyazı için metin uzunluğu sabittir. Okuma hızının ortalaması ise dakikada 150-180 sözcük olarak kabul edilir. 1987 yılında Stocholm EBU konferansında altyazı süreleri tartışıldı. Sonuç olarak ekranda görünme süresi iki satırlık altyazı için 6-8 saniye, tek satır için de 4 saniye olarak belirlendi.

Şekil 2: Altyazılı Program Hazırlama Tekniğinin Süreci

Altyazıların Gösterilmesi ve Kaldırılmasında Zamanlama, alt-yazılar genellikle konuşmanın başlangıcıyla birlikte görülürler. Ancak, altyazının konuşmanın başlangıcında biraz daha önce ya da sonra gösterilmesinin tercih edildiği durumlar da vardır. Hollanda yayın kuruluşu NOS altyazının, izleyicinin işitsel ve yazılı bilgiye erişebilmesi için konuşmanın başlamasından 1/4 saniye daha erken görülmesini öneriyor. (NOS, 1985, 23). Aynı zamanda NOS'un bu çalışmasında altyazının konuşma bittikten yarım saniye daha geç kaldırılması öneriliyor. Konuşma, konuşmacı ekranda görünmeden önce başlıyorsa altyazı da konuşmacının görünmesine dek ertelenmelidir. Ayrıca, konuşmanın ritmiyle söylenenin mantığı arasında yakın ilişki bulunması nedeniyle, altyazının yerleştirme ve kaldırma yerlerini saptamak amacıyla konuşmadaki duraksama süreleri, hatta nefes alma süreleri dahi önem kazanmaktadır.

Altyazının Sunum Biçimi, altyazıların ekranda görünümü yani nitelikleri ve boyutları büyük ölçüde altyazıcının, stüdyonun ya da yayın kuruluşunun kullanmakta olduğu sistemin özelliklerine bağlıdır. Burada en önemli kavram okunaklılıktır. Altyazının görülebilir ve okunabilir olması önemlidir. Latin harflerinin kullanıldığı dillerde geleneksel olarak altyazı ekranın altında yer alır. Bununla beraber altyazıların daha farklı yerlere konulması gereken durumlar da ortaya çıkmaktadır. Örneğin işitme güçlüğü olanlar için hazırlanan altyazılar ekranın farklı yerlerine yerleştirilebilir. Altyazının ekrandaki yeri ne olursa olsun tutarlılık çok önemlidir. Çünkü izleyici ekranın aynı yerinde bir sonraki altyazının gö-

rünmesini bekleyecektir. Konuşulan cümleler kısa ise bunları tek bir altyazı halinde düzenlemek en iyisidir. Bir cümle uzun ya da karmaşıksa iki ya da daha fazla cümleye bölünebilir. Bu gibi durumlarda cümle iki görüntüye de taşabilir. Cümlelerin devam ettiğini belirtmek için devamlılık noktaları (...) izleyiciye, cümlenin devamını beklemesi konusunda uyarıda bulunur. Altyazılarda, konuşma gereği noktalama işareti gerekiyorsa bu işaretler açık bir şekilde gösterilmelidir. Konuşmanın sonu altyazının sonuyla uyduğu durumlarda altyazının sonundaki cümlede nokta gerekmez. İzleyen doğal olarak cümlenin bittiğini anlar.

4.2. Yeniden Seslendirme

Yeniden seslendirme İngilizce terimiyle "Re-Voicing" dil transferlerinde en çok kullanılan tekniklerden biridir. Yeniden seslendirme yaygın olarak dört farklı biçimde yapılmaktadır. Bunlar;

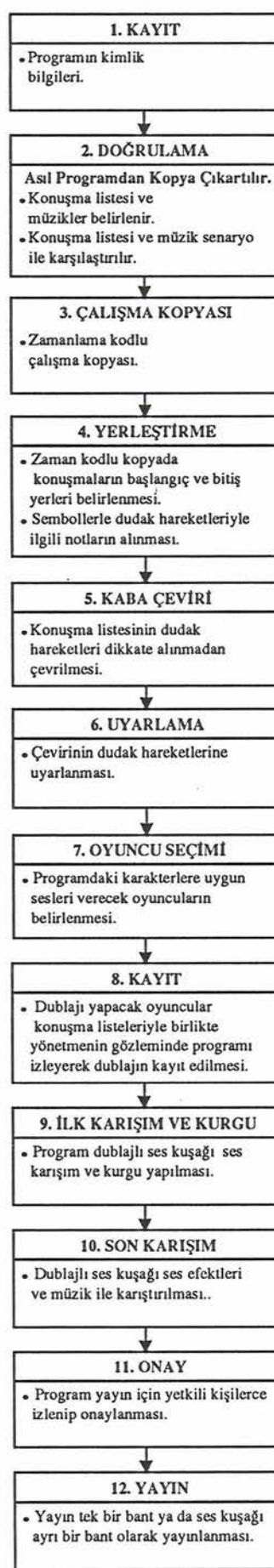
- . Dudak eşlemeli dublaj (Lip-sync dubbing)
- . Üst ses (Voice-Over)
- . Anlatı (Narration)
- . Serbest Yorum (Free-Commentary)

Dudak Eşlemeli Dublaj, programın orijinal konuşmasının yerini diğer bir ses kuşağının alması şeklinde gerçekleştirilir. Bu ses kuşağı orijinal konuşmanın sadık bir çevirisidir. Orijinaldeki zamanlamayı, cümle biçimini ve dudak hareketlerini takip etmeyi esas alır. Bu tekniğin amacı ekrandaki karakter

rin izleyicinin dilini konuşuyormuş izlenimini vermektedir. Bunu sağlamak da çeşitli yeteneklere bağlı bir dizi işlemi gerektirir.

Üst Ses, orijinal konuşmanın aslına uygun çevirisinin yaklaşık bir eşlemesinin yapılmasıdır. Dudak eşlemede de karşılaşılan zamanlama ve orijinal metne bağlılık üst ses için çok gerekli değildir. Bu teknik gene çoğunlukla karşılıklı görüşme ve monolog türü programlarda kullanılır. Orijinal ses ya tamamen silinir ya da işitilebilir bir düzeyde duyulur. Yaygın olarak yapılan; orijinaldeki konuşmanın başlamasından itibaren birkaç saniye sonra, orijinaldeki konuşma, arkada kalacak şekilde çeviri konuşma bu sesin üzerine bindirilir.

Anlatı, temel olarak geliştirilmiş bir üst ses tekniğidir. Programın orijinalinde uzun bir monolog varsa anlatı tekniği en uygun olanıdır. Bu teknikte programın orijinaline çeviri açısından sadık kalmak ve anlatıcı ekranda görünüyorsa yaklaşık bir eşleme yapmak gerekir. Eğer anlatıcı ekranda görünmüyorsa görsel uygunluk önemlidir. Orijinal programın sesi daha önceden hazırsa doğal olarak anlatıda gramer yapısı da önem kazanır. Günlük konuşmaların yer aldığı programlarda bu teknik daha serbest kullanılır. Bu tekniğin uygulandığı yaygın bir biçimde "Canlı Program" gerçekleştirilen simultane çeviridir.

Şekil 3: Dudak Eşlemeli Dublaj Program Hazırlama Tekniğinin Süreci

Şekil 4: Üst Ses Olarak Program Hazırlama Tekniğinin Süreci

Şekil 5: Serbest Yorum Olarak Program Hazırlama Tekniğinin Süreci

Serbest Yorum, bir dilde yapılmış bir programı başka dili konuşan bir izleyici için uyarlamaktır. Orijinal konuşmaya sadık bir şekilde üretme çabası söz konusu değildir. Önemli olan ekranda görünenlere ses olarak eşleme yapabilmektir. Doğal olarak bu teknikte serbest yorum yapan yorumcunun kimliği önem kazanır. Ekrandaki konuşmacının doğrudan kameraya konuştuğu durumlarda bu teknik önerilmez.

5. BİR TELEVİZYON PROGRAM ÜZERİNE DENEYSEL ARAŞTIRMA

Çalışmanın bundan önceki bölümlerinde televizyon yayınlarındaki dil transferiyle ilgili kaynaklardan hareket ederek ortaya konulan görüşleri test etmek amacıyla "Basit Tek Yollu Rastallaştırılmış Deney Dizaynı" (Essemple-one-way Randomizet-Experimental Dizayn) gerçekleştirilmiştir. Deneyin kapsamında iki grup yer almıştır (K=2).

5.1. Deneysel Yapı

"Deneyde" manipülasyon materyali olarak 50 dakikalık bir İngiliz dizisi kullanıldı. TRT'den sağlanan "Darağacının Gölgesinde" (Shadow of the Noose) isimli dizinin İngilizce orijinali ve Türkçe dublajlı versiyonları hazır olarak elde edildi. Dizinin Türkçe dublajının yapıldığı metinden yararlanılarak altyazılı versiyonu üretildi. Altyazılı versiyonunun üretiminde rahat okumayı sağlayacak yazı karakteri ve punto büyüklüğü kullanıldı.

5.2. Örnek Yapısı

Deneyde Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi ve Eğitim Bilimleri Fakültesi öğrencileri kullanıldı. Kız-erkek ayrımı gözetmeksizin, kolayda örnekleme tekniğiyle seçilen öğrencilerden İletişim Bilimleri Fakültesi öğrencileri belirli bir İngilizce düzeyine sahip olduklarından, Eğitim Bilimleri Fakültesi öğrencileri (23 öğrenci) daha az İngilizce

bilgisine sahip olduklarından tercih edildi.

5.3. Deneysel Süreç

Deneysel manipülasyon aracı olan dizinin Türkçe dublajlı versiyonu Eğitim Bilimleri Fakültesi öğrencilerine videodan yararlanılarak toplu olarak izlettirildi. Aynı dizinin altyazılı versiyonu ise İletişim Bilimleri Fakültesi öğrencilerine yine aynı yöntemle toplu olarak izlettirildi. Deneyin gerçek amacı yerine deneklere TRT'nin yayın planlamasında kullanılmak üzere bu araştırmanın yapıldığı söyledi. Toplu izleme bitiminde deneklere bağımlı değişkenlerin ölçüldüğü bir anket formu uygulandı (Bkz.: Ek 1).

5.4. Bağımlı Değişkenler

Akılda Tutma, dizinin Türkçe ve altyazılı versiyonlarının yarattığı etki farklarının gözlenebileceği ilk alan akılda tutulan bilgi miktarı olarak belirlendi. Akılda tutulan bilgi miktarını ölçmek için yardımsız hatırlama yöntemiyle deneklere diziyle ilgili daha önceden miktarı belirlenen bir alana özet yapmaları istendi. Her deneğe bu iş için aynı süre verildi. Daha sonra deneklerin verdiği yanıtlara içerik analizi yapılarak diziyle ilgili hatırlanan herhangi bir noktaya bir puan verildi ve bu puanlar toplanarak birey başına akılda tutma puanı hesaplandı (Bkz.: Ek 1).

Duygusal Tepki, etki farklarının gözlenebileceği diğer bir alan, diziye karşı duygusal tepkilerdeki farklar olarak belirlendi. Deneğe çeşitli duygu türleri sunularak 5'li ölçekle diziye izlerken bu duyguyu hangi derecede hissettiği soruldu (Bkz.: Ek 1)

Hoşlanılabilirlik, etki farklarının gözlenebileceği son bir alan ise diziden genel olarak ve ayrıntılarda hoşlanılıp hoşlanılmaması olarak saptandı. Deneklere diziye oluşturan çeşitli öğeler sunularak 4'lü ölçekte bu öğeyi beğenip beğenmediklerini belirtmesi istendi (Bkz.: Ek 1).

5.5. Kontrol Değişkenleri ve Analizler

Deneklerin yaşı, cinsiyeti, tercih ettikleri dizi türleri ve izleme tercihleri kontrol değişkeni olarak belirlenerek, soru formunda yer alır.

Veri analizi için SPSSX/PCT 30 kullanıldı. Bu araştırmanın gerekleri çerçevesinde temel olarak t-test ve ki-kare kullanılarak istatistiksel yöntemler olarak belirlendi.

5.6. Sonuçlar

5.6.1. Genel Sonuçlar

Araştırmada kullanılan her iki deney grubunun sonuçları birleştirildiğinde ortaya çıkan sonuçlar izelge 5, izelge 6, izelge 7, izelge 8 ve izelge 9'da özetlenmiştir. Genel olarak bakıldığında dizinin öğeleriyle beğenilen bir dizi olduğu söylenebilir (%75.1). Nitekim deneklerin % 64.6'sı dizinin diğer bölümlerini izleyebileceğini belirtmiştir (Bkz.: Çizelge 5 ve izelge 6).

Yine genel sonuçlar itibariyle dizinin deneklerde "daha çok" Acıma, Merak, Kızgınlık, Memnuniyet gibi duyguları uyandırdığını söylemek mümkündür. Dizinin genel konusu itibariyle bu duyguların daha yoğun olarak hissedilmesi yapısal geçerliliğin sağlandığını göstermektedir (Bkz.: Çizelge 9).

Bütün deneklerin; %37'5' orijinal bir filmin Türkçesini, %52'si altyazısını %10'5'i ise orijinalini tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Deneklerin yaşı ve statüleri dşnldğinde, bu sonuçların dışsal geçerlilik sorunuyla karşı karşıya olduğu ortadadır (Bkz.:izelge 8).

izleme türünü Türkçe olarak belirtenlerin çoğunluğu bunun nedenini anlamayı kolaylaştırmak olarak belirtirken (13 kişi), altyazılı ve orijinal yani altyazılı olanı tercih edenlerin hemen hemen tamamı bunun nedeninin dizinin orijinalindeki çeşitli öğeleri yitirmek istememeleri olduğunu ima eden noktalar üzerinde durmuşlardır (Bkz.:izelge 7).

ÇİZELGE 5

DENEKLERİN DİZİ ÖGELERİNDEN HOŞLANMA YÜZDELERİ					
	Hiç Beğenmedim %	Pek Beğenmedim %	Oldukça Beğendim %	Çok Beğendim %	n
Konu	2.1	25.0	54.2	18.8	48
Oyuncu	2.1	22.9	58.3	16.7	48
Sahne					
Düz.	6.3	29.2	41.7	22.9	48
Kostüm	6.3	18.8	45.8	29.2	48
Genel	-	25.0	56.3	18.8	48

ÇİZELGE 6

BÜTÜN DENEKLERİN DİZİYE KARŞI TEPKİ YÜZDELERİ						
	Hiç %	Pek Değil %	Biraz %	Oldukça %	Çok %	n %
Acıma	8.7	13.0	43.5	30.4	4.3	46
Sıkıntı	12.8	34.0	25.5	14.9	12.8	47
Merak	6.7	11.1	40.0	31.1	11.1	45
Sevgi	21.7	19.6	30.4	19.6	8.7	46
Mizah	37.8	31.1	22.2	8.9	-	46
Kızgın	14.9	19.1	36.2	19.1	10.6	47
Hayranlık	23.4	25.5	27.7	23.4	-	47
Memnunluk	8.7	17.4	32.6	21.7	19.6	48
Şaşkınlık	39.1	39.1	19.6	-	2.2	46
Keder	29.5	29.5	25.0	9.1	6.8	44
Korku	75.6	17.8	6.7	-	-	48
Şüphe	30.4	26.1	28.3	10.9	4.3	48

ÇİZELGE 7

İZLEME TÜRÜ TERCİH
NEDENLERİ

Neden	Türkçe sayı (n=18)	Altyazılı sayı (n=25)	Orijinal sayı (n=5)
Anlamak	13	----	----
Algılama kolaylığı	1	----	----
Dublaj bir sanattır	1	----	----
Dil bilmeme	2	----	----
Ses/Karakter uyumu	2	----	----
Daha etkili	----	8	----
Effektleri kaçırmamak için	----	2	----
Dil öğrenimi	----	9	----
Özgünlüğü yitirmemek	----	2	----
Kötü çeviriye maruz kalmamak	----	4	----
Doğallık sevgisi	----	----	2
Yetersiz altyazı	----	----	1
Zevke hitap	----	----	2

ÇİZELGE 8

BÜTÜN DENEKLERİN İZLEME
TÜRÜ TERCİHİ (n=48)

İzleme Türü	Sayı	%
Türkçesini	18	37.5
Altyazılısını	25	52.0
Orijinalini	5	10.5

ÇİZELGE 9

DENEKLERİN DİZİNİN
BİR SONRAKİ BÖLÜMÜNÜ
İZLEME İSTEĞİ (N=48)

	Sayı	%
Kesinlikle İzlemez	1	2.1
İzlemez	5	10.4
İzlesede Olur	11	22.9
İzler	17	35.4
Kesinlikle İzler	14	29.2

5.6.2. Deney Grupları Arasındaki Farklılıklar

Gruplar arasında belirlenen bağımlı değişkenler açısından farklılığın olup olmadığını test etmek amacıyla t-test istatistiki yönteminden yararlanılmıştır. Gruplara göre t-test sonuçları Çizelge 10 görülmektedir. Bu sonuçlara göre duygusal tepkiler açısından yalnızca "sıkıntı" da iki grup arasında $0 < .10$ 'seviyesinde ($t=.06$) istatistiki anlamlı farka rastlanmıştır. Dizinin altyazılı versiyonunu izleyenler daha fazla sıkıntı duymaktadırlar (Bkz.:Çizelge 10). Akılda tutulan bilgi miktarı açısından gruplar arasında herhangi bir anlamlı istatistiki farka rastlanmamıştır.

"Hoşlanırlılık" açısından gruplar arasında Sahne Düzeni, Kostüm ve Konu açısından farklılık yokken, Oyunculardan Hoşlanma Açısından gruplar arasında $0 < .05$ seviyesinde ($t=2.39$) istatistiki anlamlı farka rastlanmıştır. Aynı şekilde gruplar arasında genel hoşlanırlılık düzeyi açısından da $0 < .10$ 'seviyesinde ($t=1.99$) istatistiki anlamlı bir fark vardır. Yine dublajlı versiyonu izleyenlerin ortalamaları daha yüksektir.

Gruplar arasında dizinin bir sonraki bölümünü izleme isteği açısından da $0 < .01$ seviyesinde istatistiki anlamlı farka rastlanmamıştır. Dublajlı versiyonu izleyenlerin ortalaması daha yüksektir.

ÇİZELGE 10

GRUPLARA GÖRE BAĞIMLI DEĞİŞKEN
VE KONTROL DEĞİŞKENİ FARKLILIKLARI

	Bağımlı Değişkenler	n	Dublajlı Versiyon(x)	n	Altyazılı Versiyon(x)	t	0
Duygusal Tepki	Mizah	20	2.25	25	1.84	1.39	.17
	Kızgınlık	22	3.04	25	2.80	.69	.49
	Acıma	22	3.04	24	3.12	-.27	.79
	Sıkıntı	22	2.45	25	3.12	-1.93	.06
	Merak	20	3.55	25	3.08	1.61	.11
	Sevgi	22	2.86	24	2.62	.64	.52
	Hayranlık	22	2.54	25	2.48	.20	.84
	Memnuniyet	21	3.42	25	3.12	.85	.39
	Şaşkınlık	21	2.0	25	1.76	.89	.38
	Keder	19	2.36	25	2.32	.13	.89
	Korku	20	1.25	25	1.36	-.62	.53
	Şüphe						
Akılda Tutma	Anımsama Miktarı	23	14.08	25	14.20	-.06	.95
Hoşlanı- lırlık	Oyuncu	23	3.13	25	2.68	2.39	.021
	Sahne Düzeni	23	2.95	25	2.68	1.12	.26
	Kostüm	23	2.95	25	3.00	-.17	.86
	Konu	23	3.04	25	2.76	1.38	.17
	Genel	23	3.13	25	2.76	1.99	.052
Davranışa Niyetlenme	İzleme Eğilimi	23	4.17	25	3.44	2.57	.01
	Yaş	23	21.13	25	21.28	-.23	.82

Kontrol değişkenlerinden yaşa göre gruplar arasında herhangi bir fark yokken (Bkz.: Çizelge 10), cinsiyet değişkeni açısından gruplar arasındaki farklılık ($x = 16.43, 0 < .01$), içsel geçerliliği tehdit edercesine istatistiki açıdan anlamlıdır. Dublajlı versiyonu izleyen grupta kız öğrenci sayısı fazla iken, altyazılı versiyonu izleyen grupta erkek öğrenci sayısı fazladır. Aynı şekilde gruplar arasında tercih edilen izleme türü açısından da istatistiki anlamlı farka rastlanmıştır. ($X = 5,3, 0 < .05$) ikinci grupta (altyazılı versiyon), altyazılı tercihi ağırlıklı olarak fazladır.

Kontrol değişkenlerindeki bu farklılıklar genel olarak cinsiyetin ve tercihlerin bağımlı değişkenler üzerindeki etkisinin araştırılmasını zorunlu kılmıştır. Bu amaçlar gerçekleştirilen t-testler sonucunda altyazılı+orijinal tercih edenlerle Türkçe tercih edenler arasında bağımlı değişkenler üzerinde herhangi bir anlamsal farklılığa rastlanmazken, cinsiyet açısından kızlar ve erkekler arasında oyuncularda hoşlanma ($t = 2.71, 0 < .05$) ve akılda tutulan bilgi açısından ($t = 1.79, p < .10$) anlamlı farklara rastlanmıştır. Bu durum gelecekte yapılacak deneysel araştırmalarda cinsiyet kontrolünün zorunluluğunu ortaya koymaktadır. (Bkz.: Çizelge 11 ve Çizelge 12).

ÇİZELGE 11

CİNSİYETE GÖRE
BAĞIMLI DEĞİŞKEN FARKLILIKLARI

	Bağımlı Değişkenler	n	Kızlar	n	Erkekler	t	o
Duygusal Tepki	Mizah	18	2.05	27	2.0	.19	.83
	Kızgınlık	20	2.90	27	2.92	-.07	.94
	Acıma	19	3.05	27	3.11	-.19	.85
	Sıkıntı	19	2.57	28	2.96	-1.06	.30
	Merak	18	3.55	27	3.11	1.57	.12
	Sevgi	19	2.57	27	2.85	-.70	.49
	Hayran	20	2.30	27	2.66	-1.15	.256
	Memnun	19	3.21	27	3.29	-2.3	.82
	Şaşkın	19	2.0	27	1.77	.79	.43
	Kader	18	2.44	26	2.26	.46	.65
	Korku	18	1.27	27	1.33	-.29	.77
	Şüphe	19	2.42	27	2.25	.46	.65
Akılda Tutma	Anımsama mikt.	20	16.20	28	12.6	1.79	.08 **
Hoşlanı- lırlık	Oyuncu	20	3.15	28	2.71	2.24	.031 *
	Sahne düzeni	20	2.80	28	2.82	-0.8	.93
	Kostüm	20	2.85	28	3.07	-.87	.38
	Genel	20	3.10	28	2.82	1.41	.168
Davranışa Niyetlenme	Konu	20	3.00	28	2.82	.84	.40
	İzleme Eğilimi	20	4.05	28	3.60	1.47	.14

* 0 < .05

** 0 < .10

ÇİZELGE 12

TERCİHE GÖRE
BAĞIMLI DEĞİŞKEN FARKLILIKLARI

	Bağımlı Değişkenler	n	Türkçe Tercih	n	Altyazılı ve orijinal tercih	t	o
Duygusal Tepki	Mizah	16	2.06	29	2.0	.19	.85
	Kızgınlık	18	3.11	29	2.8	.84	.40
	Acıma	17	3.0	29	3.13	-.44	.62
	Sıkıntı	17	2.52	30	2.96	-1.17	.24
	Merak	16	3.5	29	3.17	1.16	.25
	Sevgi	17	2.58	29	2.82	-.59	.56
	Hayranlık	18	2.55	29	2.48	.22	.82
	Memnuniyet	17	3.05	29	3.37	-.88	.38
	Şaşkınlık	17	2.11	29	1.72	1.32	.20
	Kader	15	2.2	29	2.41	-.53	.60
	Korku	16	1.37	29	1.27	.48	.63
	Şüphe	17	2.35	29	2.31	.11	.90
Akılda Tutma	Anımsama mikt.	18	14.22	30	14.10	.06	.95
Hoşlanı- lırlık	Oyuncu	18	3.0	30	2.83	.77	.44
	Sahne düzeni	18	2.94	30	2.73	.84	.40
	Kostüm	18	2.88	30	3.03	-.61	.54
	Konu	18	2.88	30	2.9	-0.5	.95
	Genel	18	3.0	30	2.9	.50	.62
Davranışa Yiyetlenme	İzleme Eğilimi	18	4.0	30	3.6	1.7	.29

6. ÖZET, SONUÇ VE ÖNERİLER

6.1. Özet

"Televizyonda Dil Engelinin Aşılması" adlı bu çalışma altı bölümden oluşmaktadır. "Televizyo'nun Dil Engeli" başlıklı birinci bölümünde çalışmanın sorun yöntem ve sınırlılıkları belirtilmiştir. "Televizyonun Dil Engelinin Aşılmasına Yönelik tekniklerin neler olması" gerektiğini sorun olarak alan bu çalışmanın yöntemi yazılı kaynaklardan hareket ederek deneysel bir araştırmadan oluşmaktadır. İkinci bölümdeyse "Çok Dilli Televizyon" başlığı altında televizyonun ses boyutu, çok dilli televizyon yaklaşımları ve görsel-işitsel araçlarda dil transferi ele alınmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümündeyse "Dil Transferleri Yöntemleri" olarak bilinen sinema geleneği, televizyonda altyazı ve dublaj ve yeni gelişmeler konuları ele alınmıştır. Çalışmanın dördüncü bölümünde "Dil Transferi Yöntemlerini İşleme Biçimi" başlığı altında altyazılama tekniği ve yeniden seslendirme teknikleri işleme biçimi yapım yönetim süreci içindeki yeri ve yararları sakıncaları açısından ele alınmıştır.

Beşinci bölümde ise "Bir Televizyon Programı üzerine Deneysel Araştırma" başlığı altında çalışma "Deneysel Araştırma" yer almaktadır. Bu bölümde söz konusu araştırmanın yöntemi ve sonuçları ele alınmıştır. Çalışmanın son bölümü ise Özet, Sonuç ve Önerilere ayrılmıştır.

6.2. Sonuç

Televizyonun dil engelini aşmaya yönelik çabaları çok dilli televizyon yaklaşımıyla kesişmektedir. Bu yaklaşımın uygulama biçimleriyle belirli bir dilbilimsel izleyici grubuna yönelik tek dilli televizyon programları; farklı dillere uyarlanmış yani çeşitli dilbilimsel bölgeler için hazırlanmış çok dilli televizyon programları ve evrensel yaklaşım olarak belirtilen dile bağlı olmayan programlardır.

Çok dilli yaklaşım yani belirli bir dilde hazırlanan televizyon programının farklı bir dile uygulanması yaygın olarak televizyonun dil engeli aşılmasında "uygulama yaklaşım" olarak ortaya çıkmaktadır. Bu yaklaşım içinde dil transferleri yöntemleri olarak "Altyazılama ve Yeniden Seslendirme" teknikleri yaygın olarak kullanılmaktadır. Avrupada yapılan bir araştırmada yeniden seslendirme tekniğinin bir biçimi olan dudak eşlemeli dublajın Avusturya da % 97, Almanya da % 80, İspanya da % 80, Fransa da % 90, İtalya da % 100 olarak; altyazılama tekniğinin ise Avusturya, İspanya ve İtalya da 0, Almanya da % 10, Fransada % 8 ortaya çıktığı görülmektedir. Özet olarak belirtmek gerekirse dil transferi açısından en yaygın kullanılan teknik yeniden seslendirme bir biçimi olan dudak eşlemeli dublajdır. Yeniden seslendirme içinde yer alan üst ses, anlatı ve serbest yorum biçimleri de televizyon programlarının yapısına göre yer yer kullanılmaktadır. Sinemanın oluşturduğu geleneğin bir devamı olarak dudak eşlemeli dublaj ve altyazılama dil transferi açısından televizyonun en yaygın olarak kullanıldığı kabul edilerek, bu çalışmadaki deneysel

araştırmada da kullanılmıştır.

Söz konusu deneysel araştırmada TRT'den alınan Darağacının Gölgesinde adlı 50 dakikalık bir İngiliz dizisi İngilizce orijinali üzerine altyazılı ve Türkçe dublajlı iki versiyon olarak hazırlanmıştır. Hazırlanan anket iki farklı denek grubuna uygulanılarak "Basit Tek Yollu Rastallaştırılmış Deney Dizaynı" gerçekleştirilmiştir. Bağımlı değişkenler olarak Akıl da Tutma, Duygusal Tepki ve Hoşlanırlılık elele alınmıştır. Genel Sonuçlar itibariyle deneklerde acıma, merak, kızgınlık gibi duyguların öne çıktığı görölmüştür. Bütün deneklerin % 37,5', filmin Türkçe dublajlısını % 52'si ise altyazılısını tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Bu da bize göre, deneklerin yaş ve statüleri açasından ele alındığında altyazılı programın ağırlık olarak seğiminin dışsal gerçeklilik sorunu ile açaıklanabileceğini ortaya koymaktadır. Altyazılı program seğenlerin hemen hemen tamamı dizinin orijinalindeki ses boyutu ile ilgili öğeleri yitirmemek istediklerini belirtmişlerdir.

Hoşlanırlılık açasından iki farklı program seyreden gruplar arasında sahne düzeni, kostüm, konu açasından farklılık yokken oyuncuların hoşlanma açasından gruplar arasında $0 < .5$ seviyesinde istatistiki anlamlı farka rastlanmıştır. Yine gruplar arasında dizinin bir sonraki dublajlı izleme açasından, Türkçe dublajlı versiyonu izleyenlerin ortalaması daha yüksek, çıkmıştır.

6.3. Öneriler

Televizyon yayın teknolojisindeki gelişmelere paralel olarak özellikle globalleşmeye yönelik siyasi gelişmeler çok dilli televizyonu bir zorunluluk haline getirmektedir. Bu nedenle televizyon program yapım yönetim süreci içinde uluslararası pazara yönelik olmasa da televizyon programlarının çok dilli olarak tasarlanması bir zorunluluk haline gelmektedir. Çünkü uydu yayıncılığı ülkelerin siyasi sınırlarını kolaylıkla aşmaktadır. Anadolu Üniversitesi öğrencileri üzerinde gerçekleştirilen bu küçük çalışmada bile, çok dilli televizyonun gelişimine yönelik araştırmanın sınırlılıkları açısından geçerliliği yaygınlaştırılamasa bile, konunun anlamlılığını ortaya çıkaran sonuçlar elde edilmiştir. Bu sonuçlar doğrultusunda bundan sonra yapılacak çalışmalara yönelik şu öneriler geliştirilenebilir.

Ülkemizde hazırlanan televizyon programları, yayınlanan kanalın yayın alanına giren dilbilimsel bölgeler düşünülerek hazırlanmalıdır.

Ülkemizde yayınlanmak üzere satın alınan yabancı televizyon programlarının dil transfer sorunlarını başarılı bir şekilde çözümlenebilmek için bu programların senaryoları, satın alınmadan önce incelenmelidir.

Yaygın bir anlayış sonucu olarak dudak eşlemeli dublaj, en rağbet gören dil transfer yöntemi olarak ortaya çıkmasına rağmen bu çalışmada da ortaya çıktığı gibi Altyazılama

Tekniği programın ses boyutu ile ilgili öğelerin zenginliğini de içermesi açısından sürdürülmesi gereken bir teknik olmaktadır.

Bundan sonra yapılacak bu konuyla ilgili çalışmalarda, özellikle dilbilimsel bölgelerin gramer yapıları, izleyici yaş grubu ve kültür farklılıkları gibi konular üzerinde yoğunlaşmanın anlamlı olacağı inancındayız.

EKLER**EK.1: Anket Formu**

İzlediğiniz dizi program TRT tarafından satın alınmış olup gelecek ay yayınlanması planlanmaktadır. Araştırmamızın amacı TRT'nin yayın proqramasına yardımcı olmak amacıyla diziyi izleyecek olanların olası dūřüncelerini öğrenmektir. Sizden istediğimiz aşağıdaki soruları dikkatlice okuyarak, içtenlikle yanıtlanmanızdır. Teřekkürler.

Arş. Gör. Yaprak Büyükerşen

1. İzlediğiniz dizinin konusunu ayrıntılı olarak özetleyiniz.

(Bu sayfa sadece Dublajlı programı izleyen gruba verildi.)

2. Dizinin konusunu beğendiniz mi?

- Çok beğendim
- Oldukça beğendim
- Pek beğenmedim
- Hiç beğenmedim

3. Dizideki ovuncuları genel olarak beğendiniz mi?

- Çok beğendim
- Oldukça beğendim
- Pek beğenmedim
- Hiç beğenmedim

4. Dizinin sahne düzenlemesini beğendiniz mi?

- Çok beğendim
- Oldukça beğendim
- Pek beğenmedim
- Hiç beğenmedim

5. Dizideki kostümleri beğendiniz mi?

- Çok beğendim
- Oldukça beğendim
- Pek beğenmedim
- Hiç beğenmedim

6. Dizinin dublajını (Türkçe konuşmasını) beğendiniz mi?

- Çok beğendim
- Oldukça beğendim
- Pek beğenmedim
- Hiç beğenmedim

7. Genel olarak düşündüğünüzde izlediğiniz diziyi beğendiniz mi?

- Çok beğendim
- Oldukça beğendim
- Pek beğenmedim
- Hiç beğenmedim

(Bu sayfa sadece altyazılı programı izleyen gruba verildi.)

2. Dizinin konusunu beğendiniz mi?

- Çok beğendim
- Oldukça beğendim
- Pek beğenmedim
- Hiç beğenmedim

3. Dizideki oyuncularını genel olarak beğendiniz mi?

- Çok beğendim
- Oldukça beğendim
- Pek beğenmedim
- Hiç beğenmedim

4. Dizinin sahne düzenlemesini beğendiniz mi?

- Çok beğendim
- Oldukça beğendim
- Pek beğenmedim
- Hiç beğenmedim

5. Dizideki kostümleri beğendiniz mi?

- Çok beğendim
- Oldukça beğendim
- Pek beğenmedim
- Hiç beğenmedim

6. Dizinin altyazılaştırılmasını beğendiniz mi?

- Çok beğendim
- Oldukça beğendim
- Pek beğenmedim
- Hiç beğenmedim

7. Genel olarak düşündüğünüzde izlediğiniz diziyi beğendiniz mi?

- Çok beğendim
- Oldukça beğendim
- Pek beğenmedim
- Hiç beğenmedim

8. Diziyi izlerken aşağıdaki duyguları hangi derecede hissettiğinizi belirtiniz.

	Çok	Oldukça	Biraz	Pek değil	Hiç
Acıma	( )	( )	( )	( )	( )
Sıkıntı	( )	( )	( )	( )	( )
Merak	( )	( )	( )	( )	( )
Sevgi	( )	( )	( )	( )	( )
Mizah	( )	( )	( )	( )	( )
Kızgınlık	( )	( )	( )	( )	( )
Hayranlık	( )	( )	( )	( )	( )
Memnuniyet	( )	( )	( )	( )	( )
Şaşkınlık	( )	( )	( )	( )	( )
Keder	( )	( )	( )	( )	( )
Korku	( )	( )	( )	( )	( )
Şüphe	( )	( )	( )	( )	( )

9. Yanyana üç sinema olsa ve birinde bir filmin Türkçeleştirilmiş olanı, ikincisinde aynı filmin altyazılı olanı, üçüncüsünde ise aynı filmin orijinali oynasa hangisini tercih edersiniz? Neden? (Sadece bir seçenek işaretleyiniz ve nedenini yazınız.)

- ( ) Türkçesini Neden _____
 ( ) Altyazılı olanını Neden _____
 ( ) Orijinalini Neden _____

10. Başka bir kanalda izleyecek birşey bulamasanız, bu dizinin bir sonraki bölümünü:

- ( ) Kesinlikle izlersiniz
 ( ) İzlersiniz
 ( ) İzleseniz de olur izlemesiniz de
 ( ) İzlemezsiniz
 ( ) Kesinlikle izlemezsiniz

11. Daha çok hangi zamanda geçen dizileri tercih edersiniz?

- ( ) Ayırt etmem
 ( ) Geçmişte
 ( ) Bugünde
 ( ) Gelecekte

12. Doğum Tarihiniz? _____

13. Cinsiyetiniz? _____

KAYNAKÇA

- Armes, Roy. *On Video*. New York: Roudlege, 1988.
- BABEL (Broadcasting Across The Barriers of European Language) Report. Geneva: European Fund for Multilingual Audiovisual Production, 1990.
- Burrows, D. Thames, Donald N. Wood. *Television Production Disiplines and teacniques*. Third Edition. California: California University, Northridge, 1986.
- Contamine, Claude (Ed). *Conflict or Cooperation in European Film And Television ?- Proceedings of the Third Plenary Meeting of The European Television and Film Forum Nice, 24-26 November, 1991*.
- Contamine, Claude (Ed). *Media in Eastern and Western Europe: Shared Problems, Shared Solutions?* Warsaw, 15-17 November, 1990.
- Edmands, Robert. *The Sight And Sounds of Cinema And Television: How the Aesthetic Experience Influences Our Feelings*. New York: Teachers College Press, 1982.
- EBU Rewiew. Vol. XXXVIII, No.6, November, 1987.
- Ellis, John. *Visible Fictions. Cinema: Television: Video*. London: Routledge and Kegan Paul Ltd. 1982.
- Ergül, Reha Recep. "Televizyon Yapımlarında Ses Boyutunun Yaratılması." (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1990.)
- Europe 2000 : What Kind of Television?? Report of The European Television Task Force, June 1988. Manchester : The European Institute for The Media.
- Karasar, Niyazi. *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. 3. Baskı. Ankara: Hacettepe Taş kitapçılık Ltd. Ştd., 1984.
- Kosinski, Jerzy. *Bir Yerde* (çev. Aydil Balta), İstanbul: E yayınları, 1972.
- Lange, Andre and Jean-Luc Renaud. *The Future of The European Audiovisual Industry*. Manchester : European Institute for The Media, 1988.
- Luyken, George-Michel. *Overcoming Language Barriersin Television*. Manchester : European Institute for The Media, 1991.
- NOS: A Computerised Subtitling System For Dutch Television. The First Year. Hilversum: November, 1985.

- Özön, Nijat. Sinema ve Television Terimleri Sözlüğü. Ankara : Türk Dil Kurumu, 1981.
- Shaughnessy, Hayden and Carmen Fuente Cabo. The Cultural Obligations of Broadcasting. Manchester : European Institute for The Media, 1990.
- Zettl, Herbert. Television Production Handbook. Fourth Edition. California: Wadsworth, 1984.
- Zettl, Herbert. Sight Sound Motion Applied Media Aesthetics. California: Wadsworth Publishing, 1973.